

Предизвици и можности за вработување на маргинализираните групи во социјални претпријатија ¹

Резиме на политиките за социјални претпријатија во Македонија *Совети на крстопатот на јавните политики*

РППИ промовира истражувања во општествените науки во Западниот Балкан (Албанија, Босна и Херцеговина, Косово, Македонија, Црна Гора и Србија). Истражувањата во општествените науки го помагаат разбирањето и идентификувањето на конкретните реформски потреби на земјите од регионот, како и идентификувањето на долготрајните импликации на решенијата кои се донесуваат во врска со јавните политики. Истражувачките и истражувачите добиваат поддршка преку истражувачки грантови, методолошки и тематски тренинзи, како и создавање на можности за регионално и меѓународно вмрежување и менторство. РППИ е координирана од Меѓуфакултетскиот институт за Централна и Источна Европа (ИИЦЕЕ) при Универзитетот во Фрајбург (Швајцарија). Програмата е целосно финансирана од Швајцарската агенција за развој и соработка (СДЦ), Федерален оддел за надворешни работи. Изнесените ставови во публикацијата се на авторите и не ги преставуваат мислењата на СДЦ и на Универзитетот Фрајбург.

Скопје, 2016 год.

www.socialenterprisesbalkans.org

¹ Регионалниот истражувачки проект “Предизвиците и можностите за вработување на маргинализираните групи во социјални претпријатија” е имплементиран од партнерските организации: Реактор - Истражување во акција, Конект и Паблик од Македонија, Партнер Албанија од Албанија и Центарот за мир и толеранција од Косово, а е поддржан од Регионалната програма за поддршка на истражувања во Западен Балкан (RRPP).

Вовед

Социјалната економија претставува важен и сè поголем дел од европската економија. Со интегрирањето на економските и социјалните цели, социјалното претприемаштво стана иновативен модел за решавање на социјалните и еколошките предизвици и за зајакнување на инклузивниот раст.

Користејќи ги претприемничките принципи, социјалните претпријатија (СП) им служат на своите заедници. Добивката што ја генерираат повторно се инвестира за создавање на социјални промени. СП честопати користат иновативни пристапи коишто придонесуваат за одржлив и рамномерен социо-економски развој. Најчесто, СП делуваат во две насоки: 1) обезбедување стоки и услуги за маргинализираните групи и обесправените заедници; 2) вработување и работна интеграција на ранливи и маргинализирани групи граѓани.

Во моментот, Македонија ја развива својата политика којашто ќе го дефинира социјалното претприемаштво. Нашата анализа на историското наследство покажа дека во Македонија уште пред многу години постоеле организациски форми слични на она што денес се нарекува „социјално претпријатие“. Во текот на измината година, ние² зборувавме со 23 социјални претпријатија и над 80 претставници на маргинализирани групи со цел да собереме податоци за пионерското истражување во врска со социјалното претприемаштво во Македонија. Наодите од истражувањето и анализата на историското наследство се внимателно земени предвид при изработката на овој документ. Целта на овој осврт на политиките е да се придонесе кон развојот на политика со користење на пристап базиран на докази. Во тој поглед, заклучоците и препораките од овој документ се базирани на постојните типологии, модели и капацитети на СП и нивните потреби.

Контекст

Со мапирањето на социјалните претпријатија во Европа беше утврдено дека спектарот на СП е прилично разновиден во поглед на правните форми и статуси, вклучувајќи: разни постојни правни форми (здруженија, задруги и др.), нови правни форми на СП што произлегуваат од постојните правни форми (како социјалните задруги во Италија и Друштвата од јавен интерес во Обединетото Кралство), посебен правен статус базиран на законски дефинирани критериуми како и нови правни форми коишто овозможуваат економски активности на непрофитните организации³. Од аспект на законодавството, мапирањето покажало дека општо земено постојат три пристапи во однос на политиката: 1) адаптација на постојните правни форми со цел да се земат предвид конкретни карактеристики на социјалните претпријатија; 2) креирање на правен статус на социјално претпријатие и 3) признавање на конкретни форми на непрофитни организации (на кои им е дозволено да вршат економски активности)⁴. Овие пристапи не се исклучуваат меѓусебно; на пример, во Италија беше извршена адаптација на правната форма задруга за да се признаат

² Македонскиот тим на истражувачкиот проект „Предизвици и можности за вработување на маргинализираните групи преку социјални претпријатија“ што се спроведува во рамките на Регионалната програма за поддршка на истражувањата во Западен Балкан (РППИ) е составен од Реактор, Конект и Паблик.

³ Вилкинсон, Ц., Медхурст, Ј. и други, „Мапа на социјалните претпријатија и нивните еко-системи во Европа“ Европска комисија, Социјални прашања и инклузија во однос на вработување: декември 2014., стр. 4

⁴ Ibid., с. 10-11

социјалните задруги, но исто така беше воведен и посебен закон за социјални претпријатија со цел да се овозможи поширок спектар на организации да бидат опфатени во оваа класификација⁵.

Македонија е на крстопат кога станува збор за регулирањето на социјалните претпријатија. Стратешките документи во Македонија идентификуваа потреба од воведување на посебен Закон за социјално претприемаштво⁶. Беше подготвен нацрт закон⁷ којшто се фокусира на СП како работодавачи на маргинализираните групи. Нацртот беше достапен на ЕНЕР за јавни консултации и граѓанските организации ги дадоа своите коментари. Нацрт верзијата на законот сè уште не е доставена како официјален предлог закон во парламентарна постапка. Се очекува нацрт верзијата дополнително да се развива и дека овој осврт на политиките ќе биде земен в предвид во рамките на тој процес.

Нашето истражување⁸ го идентификуваше текот на историскиот развој и наследството што произлегува од него.⁹ Во тој поглед, правната рамка во различни историски периоди создавала различни услови за развој на СП, при што некои периоди биле поповолни од другите. Во некои случаи правната рамка создавала пречки коишто влијаеле на континуитетот на постојните СП. Сепак, активноста на социјалното претприемаштво постоела без оглед на правната рамка и политичкиот систем во тоа време. Многу СП формирани уште пред повеќе од 25 години останаа континуирано активни до денес обезбедувајќи услуги од различен обем.

Преку анализа на правната рамка, историското наследство и анкетите на постојните СП¹⁰, со нашето истражување е утврдена сегашната типологија на СП¹¹:

- Социјални организации кои вклучуваат историско наследство и континуитет;
- Непрофитни организации регистрирани како здруженија и фондации кои извршуваат економски активности коишто се поврзани со мисија или не се поврзани со мисија;
- Заштитни друштва како вид на СП за работна интеграција;
- Задруги (главно земјоделски);
- Активности за социјално претприемаштво (неформално и формално во рамките на постојните здруженија).

⁵ Галера, Џулија и Борсага, Карло. „Социјално претпријатие: Меѓународен преглед на неговата концептуална еволуција и правна имплементација“, Журнал Социјално Претпријатие, том 5 Iss: 3, стр.210 - 228

⁶ Види: Влада на Република Македонија, *Стратегија за соработка на Владата со граѓанскиот сектор (2012-2017)* Скопје, јуни 2012, стр.55-57; Министерство за труд и социјална политика, *Национален акционен план за вработување на Република Македонија (2014-2015)*, Скопје, Мај 2013, стр. 30 и Влада на Република Македонија, *Програма на Владата на Република Македонија (2014-2018)*, стр. 43.

⁷ Министерство за труд и социјална политика, *Предлог закон за социјално претприемаштво*, Скопје, јули 2015, достапен на:

https://ener.gov.mk/default.aspx?item=pub_regulation&subitem=view_reg_detail&itemid=cnPYla8CJEtMQ5uvaMslDg%3d%3d (Добиено на 13.08.2015)

⁸ Истражувањето за социјалните претпријатија беше спроведено со помош на методологијата на Проектот за интернационални компаративни модели на социјални претпријатија (ICSEM). Проектот на ICSEM вклучува околу 50 земји во светот и има за цел да изгради знаења за новите и веќе добро воспоставените модели за социјални претпријатија низ целиот свет, следејќи ги општите насоки за поттикнување на меѓународна компаративна анализа.

⁹ Види: Кусникова, Никица и Мирчевски, Виктор. „Работна верзија: Социјални претпријатија во Македонија: Перспектива на граѓанското општество“, необјавено, 2015.

¹⁰ Проектот на ICSEM нема избрано никаква конкретна концептуализација на социјалните претпријатија и користи поширока дефиниција. Полето на СП опфатено во истражувањето е „организации кои ја комбинираат претприемачката динамика за обезбедување на услуги или стоки со главен фокус на нивните социјални цели“.

¹¹ Види: Илијевски, К. Илоска, А. Кусникова, Н. Мирчевски, (и други), „Социјални претпријатија – можности за работна интеграција на маргинализираните групи,“ проект Предизвици и можности за вработување на маргинализираните групи преку социјални претпријатија, Скопје, Паблик и Конект: 2016.

Постои силна врска помеѓу граѓанското општество и социјалното претприемаштво.¹² Граѓанските организации се заинтересирани за концептот и истражувањето покажува дека најчест иницијатор за формирање СП е група граѓани или непрофитно здружение. Здружение е доминантна правна форма кај анкетираниите социјални претпријатија. Нашето истражување покажа дека анкетираниите СП имаат социјални мисии коишто се однесуваат на следниве аспекти: а) унапредување на човековите права и социјалната интеграција на одредени ранливи групи; б) образование и различни форми на социјални иновации; в) економско јакнење на членовите и/или целните групи; г) обезбедување услуги за одредени, најчесто ранливи целни групи. Кај наголемиот дел од анкетираниите СП, мисијата е насочена кон создавање јавно добро во заедницата, а не кон распределба на добивката. Анкетираниите СП опслужуваат различни целни групи и обезбедуваат широк спектар производи и услуги коишто се клучни за или поврзани со социјалната мисија. Најчести целни групи во примерокот се: инвалидните лица, младите и земјоделските производители.

Анкетираниите СП имаат различна финансиска структура. Во однос на нивната вкупна актива, повеќе од половина од анкетираниите СП имаат вкупна актива помала од 100.000 евра. Продажбата на приватни или јавни субјекти, како и филантропските парични средства се извори на приходи за најголемиот процент од анкетираниите СП, т.е. секој од тие извори е присутен во структурата на приходи на 65% од 23-те анкетирани СП. Најголем дел од финансирањето од филантропски парични средства доаѓаат од меѓународни фондации. За поголемиот дел од СП (52%), постојната структура на приходите не е соодветна и не обезбедува финансиска одржливост на социјално претпријатие. Според мислењето на анкетираниите СП, продажбата кон приватни субјекти е најпосакуваниот извор на приходи којшто би довел до одржлива структура на финансирањето. Речиси две третини од анкетираниите СП го реинвестираат нето приходот во социјалното претпријатие. Анкетираниите СП во Македонија имаат партиципативно донесување одлуки и имаат база на конституенти којашто е тесно поврзана со нивната примарна социјална мисија и активното граѓанство, а не со финансискиот аспект на организацијата.

Идентификувани предизвици на социјалните претпријатија

Во принцип, СП ги идентификуваа следните пречки коишто треба да се отстранат:

а) Надворешни фактори

- Недостаток на поволна правна средина, којашто вклучува: препознавање на СП, даночни олеснувања, субвенции и друга финансиска поддршка
- Недостаток на инфраструктура за поддршка на СП, како што се акцелератори, пристап до капитал, итн.
- Недостаток на интерес и економска стабилност на потенцијалните корисници за купување на производите/услугите што ги нудат СП.
- Недостаток на соодветни државни принципи за управување и недостаток на соодветен систем за финансирање на социјални и други услуги што се обезбедуваат од страна на СП и непрофитните организации генерално.
- Тешкотии во однос на пристапот до квалификувана работна сила.
- Недостаток на флексибилни политики за пазарот на трудот за да се овозможат иновативни пристапи до работен ангажман за маргинализираните групи.

¹² Idid., Supra note 3

б) Внатрешни фактори

- Ограничен капацитет и ресурси на СП за раст и за обезбедување на високо професионални услуги.
- Недостаток на ефективен и ефикасен систем за продажба и дистрибуција.
- Ниско ниво на солидарност на конститутивната база.

Маргинализирани групи

Најчесто наведени причини за невработеност на претставниците на маргинализираните групи се: 1) ограничени можности за вработување, политизиран пазар на трудот; 2) дискриминација и 3) обесхрабрување од различни социјални фактори. И покрај овие предизвици, повеќето испитаници изразија силна желба и подготвеност да се вклучат на пазарот на трудот и повеќето од нив изјавија дека би биле задоволни со плата која е во согласност со просечната плата во Република Македонија или дури и помала. Сите целни групи, со исклучок на младите лица и зависниците, претпочитаат претежно ниско квалификувани работни места, додека младите лица и зависниците наведоа позиции кои се во согласност со нивното образование и квалификации. Изненадувачки е фактот што доколку се бара од нив да учествуваат во дополнителна обука, речиси половина од испитаниците (вкупно 41) не ја признаваат потребата за обука и работни предквалификации. Приближно 30% од испитаниците се изјаснија како корисници на социјални бенефиции. За повеќето од нив износот варира помеѓу 23 и 100 евра и сите изјавија дека износот којшто го добиваат е недоволен за да ги покрие основните трошоци како што се храна, комуналии или облека. Исто така, сите испитаници кои се приматели на социјална помош изјавија дека многу е важно да продолжат да примаат социјални бенефиции, бидејќи на овој начин тие можат да покријат дел од месечните потреби. Од друга страна, повеќето испитаници кои не се корисници на социјална помош сакаат да станат корисници или веќе се во процедура за да станат корисници. Меѓутоа, повеќето испитаници изјавија дека повеќе би сакале да имаат долгорочно работно место отколку да примаат бенефиции/социјална помош, и покрај стравот од нестабилност и несигурност на пазарот на трудот. Свкупно, поединци од маргинализираните групи сакаат да работат, но потребна им е подготовка и поединечна поддршка за да влезат на пазарот на трудот.

Идентификувани предизвици кај маргинализираните групи

Во текот на спроведените интервјуа со претставниците на маргинализираните групи (млади лица, лица со инвалидитет, жени бездомници, неквалификувани/необразовани Роми и зависници) беа идентификувани следниве предизвици:

- Ограничените можности за вработување.
- Загубата на животните навики создава пречки за влез на пазарот на трудот.
- Недостатокот на транзициски модели и програми за вработување.
- Затворените заедници (инвалидни лица, жени, бездомници, Роми и зависници) резултираат со пасивност и социјална исклученост.
- Системот за социјална помош не е во согласност со конкретните потреби.

Вработување на маргинализираните групи во социјалните претпријатија

Во поглед на човечките ресурси, анкетираните СП имаат мал обем на активности, односно поголемиот дел од нив имаат помалку од 5 вработени со полно работно време. Во однос на вработувањето на лица од маргинализираните групи, 7 од анкетираните 23 СП не вработуваат

лица од маргинализираните групи. Тие најчесто вработуваат лица од различни етнички групи, лица со попреченост од аспект на вработување и лица со физичка или интелектуална попреченост. Речиси половина од анкетираниите СП во нивните политики и практики за вработување даваат приоритет на лицата од маргинализираните групи.

Врз основа на анализата на контекстот и анкетата, можеме да заклучиме дека постојните СП имаат ограничен капацитет за апсорпција на вработени со полно работно време во поголем обем. Сепак, СП обезбедуваат значителна поддршка во транзицијата на лицата од маргинализираните групи од пасивни приматели на социјална помош во активни учесници на пазарот на трудот преку различни модели на привремена работа и/или работа со скратено работно време, обука, развивање на „меки“ вештини и вмрежување. Тие ги адресираат предизвиците идентификувани од маргинализираните групи, како што се загубата на животните и професионалните навики, социјалната изолација и потребата од индивидуален пристап.

Меѓутоа, искуствата на СП покажуваат дека постојното законодавство за работни односи и за социјална заштита нема флексибилност во однос на ваквите иновативни форми на работен ангажман и не овозможува целосно искористување на потенцијалот на социјалните претпријатија. Освен тоа, СП коишто се посветени на вработување на маргинализираните групи немаат предности во пристапот до пазарот, како што е повластен третман во јавните набавки и сл. Како резултат на тоа, неопходно е јавната политика да ги адресира овие проблеми и да поттикне развој и раст на социјалните претпријатија и на тој начин да го зголеми потенцијалот за вработување на маргинализираните групи.

Опции /алтернативи за политика

Имајќи го предвид постојното опкружување во земјата, историското наследство, наодите од истражувањето, како и најдобрите европски практики во областа на социјалната економија, за Македонија се идентификувани следните опции/сценарија за политиката:

Опција за политика 1: Статус кво. Спроведеното истражување покажува дека социјални претпријатија постојат и функционираат во склоп на постојната законска рамка. Социјалните претпријатија се основани како правни субјекти според важечките закони (Законот за здруженија и фондации, Законот за задругите и Законот за вработување на инвалидни лица). Во такво опкружување, СП можат формално и дефакто да функционираат. Сепак, во однос на признавањето и развојот на социјалното претприемаштво, статус кво ќе резултира со: 1) отсуство на дефиниција на државно ниво за севкупниот концепт на социјалното претприемаштво и социјалната економија; 2) отсуство на официјални податоци за следење на напредокот на социјалното претприемаштво; 3) недостаток на признавање на конкретниот придонес на социјалните претпријатија кон социјалната правда и рамноправниот развој; 4) постојните законски пречки ќе останат и 5) недостаток на законски осигурана државна поддршка за развој на СП и социјалната економија. Во поглед на трудовата интеграција на маргинализираните групи, моделот на СП за работна интеграција ќе остане доминантно да функционира според постојниот Закон за вработување на инвалидни лица. Постојните државни субвенции за работодавачи на инвалидни лица можат да ги користат сите правни субјекти покрај заштитните друштва. СП за работна интеграција што се базираат на подготовка на маргинализираните групи за нивно интегрирање на пазарот на труд обезбедуваат можност од мал размер за работен ангажман како граѓански организации. Сепак, постојните политики и процедури за вработување и социјално осигурување

не обезбедуваат доволно флексибилност и механизми за стимулирање на други форми на работен ангажман покрај формалното вработување. Како резултат на тоа, моделите за работна интеграција остануваат имплементирани од страна на СП во „сивата“ зона и се предмет на поединечни спогодби со релевантните јавни институции поради недостаток на систематски решенија.

Опција за политика 2: Усвојување на Предлог законот за социјално претприемништво онаков каков што е. Во предлог законот¹³ се дефинирани и регулирани принципите, формите и активностите на социјалното претприемаштво, критериумите за основање и водење на социјално претпријатие, како и евиденцијата, известувањето и следењето на социјалните претпријатија. Дефиницијата на социјалното претприемаштво е прилично широка и овозможува широк опсег на активности во рамките на социјалното претприемаштво. Сепак, постои изразена наклонетост кон вработувањето на одредени ранливи групи што е наведено како главна причина за воведување на законот. Во дефиницијата е експлицитно истакнато дека „добивката се користи за вработување на одредени социјално исклучени или ранливи социјални групи“ и покрај тоа што е признаено дека добивката исто така може да се користи и за решавање на проблеми и потреби на заедницата¹⁴. Според предлог законот, статус на социјално претпријатие може да се стекне од страна на широк спектар на правни субјекти што ги опфаќа постојните правни статуси под кои работат СП и дополнително ги вклучува економските субјекти. Клучен услов за стекнување со статус на социјално претпријатие е трајно вработување на најмалку еден вработен којшто припаѓа на ограничената листа на корисници во текот на првата година и најмалку уште еден вработен до крајот на втората година¹⁵. Административната процедура за добивање статус на СП е утврдена со ограничувања за профитните субјекти. Воведени се правила за управување со имот, а утврдена е и непрофитна клаузула и ограничување за распределба на добивка.

Предлог Законот цели да овозможи застапеност на засегнатите страни во процесите на креирање политики и наведува мерки за поттикнување на СП. Мерките се утврдени на широка основа, при што исто така се назначени и одговорните институции. Државните буџетски ресурси се достапни само за СП во кои 40% од работната сила е дел од ранливите групи наведени како корисници во предлог законот.¹⁶ Утврдени се и овластените институции за надзор. Казните за прекршоци и непочитувања варираат од 500 до 10.000 евра.

Доколку предлог законот се усвои во постојната форма, би можело да се очекуваат неколку позитивни ефекти, како:

- Правно признавање на СП со дефиниција која ги интегрира клучните димензии на Иницијативата за социјален бизнис на Европската комисија: претприемачка, социјална и раководна димензија.¹⁷

¹³ Официјалниот предлог Закон за социјално претприемништво беше објавен на 28.07.2015 година преку Единствениот национален електронски регистар на прописи (ЕНЕР). Види: Министерство за труд и социјална политика, *Предлог закон за социјално претприемаштво*, Скопје, јули 2015, достапен на: https://ener.gov.mk/default.aspx?item=pub_regulation&subitem=view_reg_detail&itemid=cnPYla8CJEtMQ5uvaMslgd%3d%3d (Добиено на 13.08.2015)

¹⁴ Ibid. Член 3

¹⁵ Види: Ibid. Член 12

¹⁶ Ibid. Член 26

¹⁷ Види: Европска комисија, Внатрешен пазар и услуги: Иницијативата за социјален бизнис на Европската комисија, достапна на: http://ec.europa.eu/internal_market/publications/docs/sbi-brochure/sbi-brochure-web_en.pdf и Чару Вилкинсон, Ц., Медхурст, Ј. и други, „Мапа на социјалните претпријатија и нивните еко-

- СП можат да вршат неограничени видови на економски активности.
- Државната поддршка за видот на СП за работна интеграција може да влијае на нивниот развој. Меѓутоа, не е јасно дали ќе биде достапна финансиска поддршка со оглед на тоа дека предлог Законот пропишува дека нема да има финансиски импликации за имплементацијата на Законот.
- Предвиден е систем за државна поддршка. Ќе бидат изготвени мерки за поддршка на СП. Меѓутоа, многу од мерките ќе се фокусираат исклучиво на вработувањето на маргинализираните групи.
- Ќе се стимулира вработувањето на маргинализираните групи на лица утврдени со Законот.
- Ќе биде воспоставен меѓу-секторски Совет за координација на политиките кој ќе ги вклучува и СП.
- Ќе бидат достапни соодветни податоци за СП.

Ограничувањата на постојниот предлог закон можат да резултираат со следните непосакувани ефекти:

- Социјалните претпријатија ќе бидат дефинирани како субјекти кои вработуваат маргинализираните групи и со тоа ќе се ограничи концептуалното појаснување на концептот. Државната дефиниција ќе биде ограничена на видот што вклучува работна интеграција, при што нема да се признаат други форми на СП и историското наследство. Повеќе од половина од анкетираниите СП не даваат приоритет на вработувањето на маргинализираните групи. Исто така, неколку СП посочија дека нивната мисија не е поврзана со моделите за работна интеграција.
- Корисници се дефинирани категории на невработени лица. Законот не признава дека корисници на социјалните претпријатија можат да бидат цели заедници, области лишени од разни аспекти и слично. Законот обезбедува ограничен делокруг на корисници којшто не одговара целосно со потребите на воспоставените СП. Покрај тоа што листата содржи неколку широки категории врз основа на возраста и статусот на вработување, таа не опфаќа неколку идентификувани категории на маргинализираните групи коишто веќе се вработени/работно интегрирани од страна на СП како што се: бездомни лица и млади на улица.
- Мерките утврдени со законот нема да бидат отворени за сите постојни и потенцијални СП. Исто така, постои можност да не бидат ефективно воведени даночни бенефиции и мерки, што ќе резултира со тоа законот да вклучува премногу обврски без никакви бенефиции.
- Правните субјекти можно е да не се мотивирани за регистрирање на нивниот статус на СП поради неколку причини: 1) законот нема да кореспондира со нивниот концепт на функционирање; 2) потенцијалните СП нема да имаат можност да ги исполнат критериумите за стекнување на статус на СП (трајно вработување на најмалку еден вработен и најмалку уште еден во втората година). За илустрација, поголемиот дел од анкетираниите СП имаат помалку од 5 платени вработени со полно работно време; 3) административно оптоварување и нејасна процедура за регистрација; 4) високи казни.

- Советот за социјално претприемаштво можно е да не обезбеди соодветна инклузивност и учество на релевантните засегнати страни со оглед на тоа дека неговите членови ги именува Владата.

Опција за политика 3: Сеопфатно и широко регулирање на социјалното претприемаштво и социјалните претпријатија. Во ова сценарио се зема предвид можноста социјалното претприемаштво да биде регулирано во поширока смисла со цел истото да се промовира и да се стимулира, а не да подлежи на преобемно регулирање. Воведувањето на нова регулатива во оваа опција би имало за цел да се:

Дефинира и да се признае поширок концепт на социјално претприемаштво и социјални претпријатија. Дефиницијата на социјалните претпријатија ќе се базира на пошироки аспекти на социјално претприемаштво и нема да има доминантен фокус на еден модел. Оваа дефиниција ќе обезбеди насоки во однос на главните карактеристики на СП. Формализацијата на социјалните претпријатија нема да се фокусира на еден од постојните модели и истовремено ќе овозможи простор за нови и иновативни концепти на социјален бизнис. Дефиницијата треба да утврди основни критериуми за социјални претпријатија како: социјална мисија, претприемничка активност, забрана за користење на средства за приватни цели и ограничување на распределбата на добивката; сопственички права и партиципативно раководење. Таа исто така ќе биде инклузивна за сите правни форми коишто можат да ги имаат социјалните претпријатија. Со ова ќе се нагласи дека фокусот на СП е на решавањето проблеми на конкретна група или заедница и „целта за креирање и одржување општествени вредности“¹⁸. Дефиницијата треба да ја земе предвид идејата на социјалното претприемаштво, а не само организациската форма, за да се признаат активностите на социјалното претприемаштво како програма/проект во рамките на поголема организација, како што е случајот со 10 анкетирани СП опфатени во истражувањето.

Признавање на статусот на СП во согласност со историското наследство и постоечките модели на СП. Со регулирање на статусот на социјалното претпријатие, сите постоечки модели на социјални претпријатија може да бидат признаени. Со една широка дефиниција за социјално претпријатие и социјално претприемаштво ќе се дефинираат меките критериуми за стекнување статус. Оваа опција вклучува неколку можности: 1) групирање на различни правни лица за управување со социјално претпријатие; 2) постојна организација да се стекне со статус на СП ако ги исполнува основните критериуми; 3) проекти и програми да се стекнат со статусот; 4) нови правни лица да се стекнат со статусот во процесот на регистрација.

Воведување општ делокруг на корисници и производство на стоки и услуги. Со цел да се овозможат разновидни социо-економски модели и да не се ограничи претприемачкиот дух, во оваа опција може да се вклучи општа дефиниција на СП. Отворен простор за производство на стоки и услуги и општо дефинирани корисници (не ограничувајќи се на маргинализираните групи, а сепак ограничено на социјалната мисија) ќе овозможи развој на разновидни концепти на социјални претпријатија.

Во однос на моделите за работно интегрирање, законот нема да се ограничи само на обезбедувањето на формално вработување, туку ќе ги вклучи и постојните СП кои обезбедуваат привремено ангажирање и го поддржуваат нивното вклучување во официјалниот пазар на трудот.

¹⁸ Галера, Џулија и Борсага, Карло. „Социјално претпријатие: Меѓународен преглед на неговата концептуална еволуција и правна имплементација“, Журнал Социјално Претпријатие, том 5 Iss: 3, стр.210 - 228

Ова е во согласност со утврдениот факт дека за целосно вработување на лицата од маргинализираните групи е потребен период на транзиција во текот на којшто СП може да имаат најзначително влијание.

Дефинирање на мерки за поддршка што се на располагање на еднаква основа и во сите политики. Оваа опција предвидува можност мерките за поддршка да бидат дефинирани со закон. Прецизно дефинирани мерки ќе придонесат за развојот на постојните СП и појава на нови. Неопходно е мерките да ги користат сите модели на СП. Мерките вклучуваат: 1) флексибилен пристап во врска со работната интеграција на маргинализираните групи и можност за комбинирање мали хонорарни приходи и социјална помош; 2) даночни олеснувања и разни форми на финансиска поддршка; 3) градење на капацитети. Мерките за финансиска поддршка треба да прават јасна разлика помеѓу: а) покривање на трошоците за работењето на СП (преку купување на социјални услуги од јавните институции, субвенции за вработување, проектни грантови, приоритетен третман на јавни тендери, итн.); и б) формирање и развој на СП што вклучува заеми, грантови за нови претпријатија, обврзници за социјалното влијание, итн. Важно е придобивките и поддршката за СП да се јасно утврдени и интегрирани во релевантните прописи, особено во случајот со даночните бенефиции, финансиските субвенции, набавка на услуги од институциите и др. Со ова ќе се спречи обесхрабрување за добивање на статус.

Административни оптоварувања и барања пропорционални на големината на СП и бенефициите коишто ги обезбедува државата. Имајќи ја предвид постојната големина на СП и нивните предизвици, административните барања во однос на регистрацијата, известувањето, документирање и слично ќе имаат за цел да поттикнат транспарентност и отчетност, без да создаваат оптоварување. Нивото на ограничувањето за распределба на добивката, исто така, ќе зависи од даночните олеснувања и други бенефиции и поддршка што ги обезбедува државата.

Опција за политика 4: Измени во постојната законска рамка. Ова сценарио нуди опција во за промени во постоечката правна рамка со дополнителни мерки за поддршка дефинирани во стратегијата. Сценариото вклучува:

Дефинирање на социјалното претприемаштво во постојната регулатива со измени и дополнувања на Законот за здруженија и фондации, Законот за вработување на инвалидни лица, Законот за задругите. Во овие закони ќе се воведат посебна глава за социјалното претприемаштво, имајќи ги предвид постојните посебни карактеристики на правното лице (СП моделот) коишто ги уредува одреден закон. Со цел да се дефинираат себеси како СП, правните лица ќе треба да воведат законски измени. Ќе им бидат дадени можности за усвојување на концепт на СП на правни лица, коишто работат во рамките на други закони за трговски друштва со измени и дополнувања на формуларите за регистрација и можност постојните компании да ги интегрираат правилата за распределба на добивката, управувањето, општествените вредности, итн.

Мерки дефинирани во политиката. Ќе се дефинираат активни мерки за развој на СП во националната стратегија. Мерките ќе бидат разновидни и можат да бидат прилагодливи за секој модел на СП. Мерките ќе бидат ревидирани со цел да ја следат динамиката на развојот на социјалните претпријатија во земјата. Постојните даночни закони ќе бидат изменети за да се обезбедат даночни бенефиции и олеснувања за СП. За мерките за поддршка ќе бидат потребни конкретно дефинирани критериуми за подобност (во согласност со карактеристиките на СП).

Ова сценарио бара соодветен правен пристап за измени и дополнувања на постоечките закони. Постулатите на социјалното претприемаштво треба да бидат еднакви за сите правни интервенции.

Исто така, измените на секој закон треба соодветно да одговараат на правното лице и на областа што се регулира (граѓански организации, задруги, заштитни друштва, итн.). Можноста други деловни субјекти да се регистрираат и да го усвојат концептот на социјални претпријатија обезбедува појава на нови субјекти. Оваа опција отвора можност за внесување на стандардите на социјалното претприемаштво во интерните акти на организациите. Законските измени ќе бидат соодветно одразени во Централниот регистар и на овој начин ќе се создаде официјална база на податоци за СП. Имањето политика за активни мерки за поддршка на СП дава можност за следење на потребите на секторот и динамиката на неговиот развој. За даночни одбитоци може да биде потребно да се изменат даночните закони.

Препорака: Најдобра опција за политика

Стратешката државна поддршка за развој на СП е од клучно значење. Во противно, СП и понатаму ќе бидат зависни од странска помош и нема да се интегрираат на пазарот. Со ова ќе се ограничи нивниот потенцијал за раст и за обезбедување на значајни решенија на постојните социјални предизвици вклучувајќи вработување на маргинализирани групи. Отсуството на закон кој ја регулира оваа специфична материја („lex specialis“) или други опции за регулирање на СП резултира со неколку потреби: 1) утврдување на концепт на СП на државно ниво; 2) отстранување на сите законски пречки за функционирање на СП; 3) програми и активни мерки за државна поддршка; 4) фискални и даночни олеснувања; 5) локална поддршка на општинско ниво; 6) градење на капацитетот и образованието; 7) соодветна официјална база на податоци за СП. Од овие причини, статус кво сценариото (*опција 1 за политика*) не нуди опкружување за стратешки развој на СП.

Неколку земји на ЕУ (Белгија, Данска, Финска, Литванија, Словачка и Словенија) имаат правен статус за СП.¹⁹ Утврдувањето и признавањето на СП придонесува кон концептуално појаснување²⁰, и затоа е потребен соодветен пристап кој нема да го ограничува идниот развој на социјалното претприемаштво во Македонија.

Постојниот првичен предлог закон треба темелно да се ревидира, бидејќи истиот не одговара на постојните потреби и наоди од истражувањето. Опсегот на предлог Законот е ограничен на видови на СП кои се занимаваат со работна интеграција. Тоа ја стеснува дефиницијата на социјалното претприемаштво исклучиво како алтернатива за вработување на маргинализирани групи. Регулирањето на статусот на СП во поширок опсег го одразува постојниот контекст на социјалното претприемаштво во земјата. Опциите 3 и 4 вклучуваат: признавање на сите постојни форми на СП и нудење на широка рамка на социјалното претприемаштво; соодветно опфаќање на историското наследство и на сегашниот контекст; неограничување на моделите на СП во однос на корисниците и нудење на мерки за поддршка на еднаква основа. Меѓутоа, опцијата 4 како правен пристап ретко се користи во македонската правна пракса, освен за системски закони за кои е потребно правно вклучување на измените и дополнувањата во поширок опсег на закони. Исто така, дефиницијата на социјално претприемаштво која ќе ја понуди оваа опција, ќе остане во рамките на различни закони и политики. На тој начин може да се создаде забуна меѓу

¹⁹ Чару Вилкинсон, Ц., Медхурст, Ј. и други, „Мапа на социјалните претпријатија и нивните еко-системи во Европа“ Европска комисија, Социјални прашања и инклузија во однос на вработување: декември 2014., стр. 10.

²⁰ Галера, Џулија и Борсага, Карло. „Социјално претпријатие: Меѓународен преглед на неговата концептуална еволуција и правна имплементација“, Журнал Социјално Претпријатие, том 5 Iss: 3, с.210 - 228

заинтересираните страни и тоа нема да придонесе за општо разбирање на концептот на социјално претпријатие. Освен тоа, мерките дефинирани во политиките во македонскиот контекст го немаат истиот силен обврзувачки ефект како кога се регулирани во закон.

Заради сето погоре наведено, **опцијата 3 се претпочита како најсоодветна за спроведување**. Овој статус на СП ќе биде во корелација со постојната типологија и со него уште пошироко ќе се признае, ќе се дефинира и ќе се промовира концептот на социјално претприемаштво. СП ќе се дефинираат според нивните клучни карактеристики, но во исто време ќе бидат признаени и спецификите на постојните субјекти. Дефиницијата на СП во земјата треба да ги вклучува следниве широко дефинирани елементи: 1) социјална мисија 2) претприемничка/економска активност 3) демократско управување 4) забрана за трансфер на средства и имот и ограничување на распределбата на добивката. Дефиницијата не треба да е ограничена (или главно фокусирана) на моделот за работна интеграција.

Политиката треба да ги земе предвид сите тековни правни форми во кои работат СП. Можноста за добивање на статус на СП ќе биде отворена за: постојни и нови организации; проекти и програми; и повеќе правни субјекти. Со тоа ќе се мотивира развојот на претприемничкиот дух во поглед на социјалната економија со признавање на сите постојни форми на СП и мотивирање на појавување на нови. Бидејќи 10 од 23 СП опфатени со истражувањето се проекти/програми, овој вид на сценарио за политика ќе ги исполни нивните потреби. Во рамките на спроведувањето на ова сценарио, посебен акцент треба да се стави на административната постапка за добивање на статус на СП. Отстранувањето на административниот товар ќе мотивира користење на статусот. Статусот може да го потврди релевантното министерство / посебно овластена државна агенција или други органи. Мерките во ова сценарио се законски обврски и треба да бидат стратешки креирани со цел да се обезбеди инфраструктура која ќе го поддржи развојот на СП. Во исто време, мерките не треба да мотивираат појава на нови правни субјекти кои ќе бидат формирани стриктно заради достапната финансиска поддршка. Важно е дека достапната финансиска поддршка (вклучувајќи го финансирањето од ЕУ) е во согласност со апсорпцискиот капацитет на постојните СП.

Воведувањето на сеопфатно и широко регулирање на социјалното претприемаштво и социјалните претпријатија треба да има за цел:

- Дефинирање и признавање на поширок концепт на социјално претприемаштво и социјални претпријатија;
- Признавање на статусот на СП во согласност со историското наследство и постоечките модели на СП;
- Воведување на општ делокруг на корисници, производство на стоки и услуги;
- Дефинирање на мерки за поддршка што се на располагање на еднаква основа и во сите политики;
- Креирање на административни барања пропорционални на големината на СП и придобивките коишто ги обезбедува државата.

При операционализацијата на оваа препорачана опција, институциите треба да овозможат процес на партиципативно креирање политики преку дијалог и ангажман на засегнатите страни. Соработката и координацијата во процесот на дефинирање на политиката помеѓу различни институции коишто ја признаваат важноста на социјалното претприемаштво се исто така клучен дел од процесот. Во согласност со прописите, треба да се развие национална стратегија за социјално претприемаштво која што ќе вклучува прецизно утврдени мерки за поддршка на СП.

Стратегиите на локално ниво ќе овозможат инкорпорирање на локалните потреби и вклучување на локалната самоуправа. Понатаму, ќе се воведат владини мерки за финансиска поддршка кои ќе овозможат развој на сите видови СП. Овие мерки треба да се дефинираат врз основа на: тековниот капацитет за апсорпција; потребите на СП како што се микрофинансирање; искористување и давање на приоритет на СП во постојните државни механизми за поддршка како што се јавните набавки.

За проширување на капацитетот на СП за искористување, активирање и градење на капацитетот на маргинализираните групи за учество на пазарот на трудот, се препорачуваат соодветни измени. Имено, **потребно е пофлексибилно регулирање на пазарот на трудот и социјалната помош и треба да се спроведе соодветно ревидирање на законската рамка.** Тоа треба да се дефинира врз основа на понатамошна анализа на пречките што овие прописи ги создаваат, како на пример, кога корисник на социјална помош добива краткорочен работен ангажман од СП. Со цел да се олесни работната интеграција на маргинализираните групи, институциите треба да **воспостават Протокол** за тоа како да се пристапи до социјално исклучено лице и да се подготви да влезе на пазарот на трудот врз основа на успешни практики на СП коишто функционираат на полето на работната интеграција на маргинализираните групи.

Потребна е активната **проценка на ефектите и влијанието од регулативата и мерките** за можно идно редефинирање и финализирање.

Од друга страна, **донаторската заедница** треба да ја дефинира својата поддршка за социјалното претприемаштво во согласност со капацитетот за апсорпција на постојните и потенцијалните СП. Донаторите треба да ја поврзат својата поддршка со постојните државни механизми за поддршка и да се избегне преклопување. Поддржаните интервенции треба да се во согласност со потребите на СП за: градење капацитети; размена на знаење и најдобри практики; да се изгради побарувачка страна за СП која ќе се состои од потрошувачи на стоки и услуги обезбедени од СП (вклучувајќи ги и јавните институции) и др.

СП треба активно да застапуваат за своите ставови во текот на изготвувањето на идниот закон и политики за да обезбедат интеграција на нивните потреби во нив. СП треба да ја **едуцираат постојната и потенцијалната страна на побарувачката** (потрошувачи и корисници на стоки и услуги) за придобивките од социјалната економија со цел да бидат интегрирани на постојниот пазар на стоки и услуги. Социјалната промена којашто тие сакаат да ја постигнат ќе биде овозможена со: координација на напорите во заедничните области на работа базирани на мисија; **професионализација и стандардизација** на нивните услуги; вмрежување и споделување на знаење базирано на најдобрите практики.

Референтна листа

Чару Вилкинсон, Ц., Медхурст, Ј. и други, „Мапа на социјалните претпријатија и нивните еко-системи во Европа“ Европска комисија, Социјални прашања и инклузија во однос на вработување: декември 2014.

Европска комисија, Внатрешен пазар и услуги: *Иницијативата за социјален бизнис на Европската комисија*, достапна на: http://ec.europa.eu/internal_market/publications/docs/sbi-brochure/sbi-brochure-web_en.pdf

Галера, Џулија и Борсага, Карло. „Социјално претпријатие: Меѓународен преглед на неговата концептуална еволуција и правна имплементација“, Журнал Социјално Претпријатие, том 5 Iss: 3, 2009.

Влада на Република Македонија, *Програма на Владата на Република Македонија (2014-2018)*, 2014.

Влада на Република Македонија, *Стратегија за соработка на Владата со граѓанскиот сектор (2012-2017)*, Скопје, јуни 2012.

Илијевски, К. Илоска, А. Кусиникова, Н. Мирчевски, (и други), „Социјални претпријатија – можности за работна интеграција на маргинализираните групи, проект „Предизвици и можности за вработување на маргинализираните групи преку социјални претпријатија“, Скопје, Паблик и Конект: 2016.

Кусиникова, Никица и Мирчевски, Виктор. „Работна верзија: Социјални претпријатија во Македонија: Перспектива на граѓанското општество“, необјавено, 2015.

Министерство за труд и социјална политика, Предлог закон за социјално претприемништво, Скопје, јули 2015.

Министерство за труд и социјална политика, *Национален акционен план за вработување на Република Македонија (2014-2015)*, Скопје, Мај 2013.

Вилкинсон, Ц., Медхурст, Ј. и други, „Мапа на социјалните претпријатија и нивните еко-системи во Европа“ Европска комисија, Социјални прашања и инклузија во однос на вработување: декември 2014.

www.socialenterprisesbalkans.org